Szakonyi Károly

Az indián

Az utca háromemeletes házai közé szorulva szegényesnek hatott az a magasföldszintes ház, ahol Sárkány Laciék laktak. Az épület méretéhez képest a hatalmas nyílású kapu a pántos tölgyfa szárnyakkal furcsán hatott a csendes utcában, különösen, ha valaki benézett az udvarára. Macskakövek vezettek be a bolthajtás alatt, odabenn két stráfszekér állt, mögöttük pedig ott húzódott az istálló kis ablakaival, és még egy pajtát is láthatott, amiben a takarmány tartották. Az istállóban két pár muraközi ropogtatta a zabot, hol egyiket, hol másikat fogták be, ha fuvarrendelés érkezett. Sárkányék fuvarosok voltak. A fiú sokszor látta kigördülni a fogatokat, a bakon Sárkány nénivel, amint férfi módjára tartotta a gyeplőt, s legyintette meg hosszú ostorával a lovak farát.

A fiúnak gimnazista társa volt Sárkány Laci. A magas, csontos srác, ha nem volt is osztályelső, de igyekezett, helyt kellett állnia a jobb módúak között. Nemigen barátkoztak vele, de a fiú kedvelte. A házuktól két saroknyira volt a vendéglőjük, tanítás után együtt mentek haza, és leginkább olvasmányaikról beszélgettek. Tizenkét évesek voltak, s még abban a korban, amikor rabul ejti a kamaszt a May Károly regényekből ismert vadnyugat. A fiúnak megvolt az új kiadású Winnetou, Sárkány egy régebbit olvasott, s bár csak a matematikát tudták volna olyan jól, mint a regény szereplőit!

A fiú véletlenül kapta meg az indiános könyvet, mert az apja a komoly irodalmat kedvelte és szerezte be, nemegyszer közös kószálásaik idején a Teleki téren. Kedvelte ezeket a kiruccanásaikat az apjával a zsibpiacra, bóklászni a handlék meg a használt ruhák, cipők, tárgyak felett alkudozók tömegében, képek és régi órák, biciklik, bundák és kalapok között hagyatékból eladott, jó állapotú könyveket találni. Móricz, Krúdy, Gárdonyi, Mikszáth… szépen gyűlt diákkori könyvtára. De egy napon könyvügynök jött az üzletbe, jó érzékkel, mert a vendéglős meg is nézte a kollekcióját, s vett tőle egy harisnyakötésű Nyírőt. A vigéc meglátta a fiút, s menten ajánlotta a Winnetout. A fiú nem merte kérni, mert elég drága volt, pedig már hallott róla, de az ügynök eléggé rámenős volt, s így aztán megkapta. Éjszakára már ki is olvasta. Őt is elragadta Old Shatterhand hősiessége és nemes viselkedése, s attól fogva hazafelé az iskolából egymás szavába vágva sorolták a kalandokat, s egy idő múltán már terveket szövögettek utazásokról, felkerekednek, s eljutnak a vadnyugatra, s úgy

élnek a Pacific vasúttársaságot védő vadászok között, mint Old Dead, vagy a skalpolt fejű Sam Hawkins, a prérin.

Aztán egyszer csak megjelent a gimnáziumban egy idián.

Latinórán kopogott be az altiszt az osztályba. – Hirdetni jöttem – állt meg a katedra elött, aztán a tanár bólintására felolvasta egy lapról, hogy az ötödik óra után a tornateremben van gyülekező, mert előadást tart az iskola egykori tanulója, Fehér Szarvas főnök.

A csodálkozás moraját Szarka tanár úr egy intéssel elhallgattatta, s áthajolt a katedrán az altiszthez. – Micsoda bolondéria ez? – Én nem tudom, én csak hirdetni jöttem, kérem! – Meghajolt, és kivonult a teremből.

Fél kettőkor mind ott voltak. Az első sorok tornapadon ültek, mögöttük már csak állhattak a többiek. Röhécselés meg morgás is vegyült a zsinatba, mi a csudáért nem mehettek haza? Ki az a Fehér Szarvas? Valami cserkész, aki majd okoskodik?

Aztán elült a zaj, mert az oldalsó teremből bejött egy rézbőrű, középmagas ember teljes indián főnöki díszben, és tiszta, érthető magyarsággal köszöntötte a diákokat. – Íme, bizonyság, hogy a magyar világnyelv – röhintett egy cinikus fickó, egy mindenből viccet csináló gömböc, de mások ámulva nézték a vendéget. Az meg elmondta, miért hívják Fehér Szarvasnak, meg hogy egy észak-amerikai törzs tiszteletbeli főnöke, és az indiánok életéről írt könyvet, amiből néhány példány a helyszínen is megvehető. És mesélt a telepátiáról, hogy a prérin ugyebár nincs se telefon, se posta, de ha egy apacs szeretne találkozni távol élő barátjával, akkor leül, maga elé teszi a dobot, és ütemesen dobolva a barátra gondol. Az meg egyszer csak érzi, hogy valahová mennie kell, s rájön, hogy régen látta rézbőrű testvérét, hát elindul, hogy meglátogassa. Aztán beszélt a nyomolvasásról, meg hogy úgy tudnak csendben lopakodni a gallyakkal, avarral tele erdőben, ha nem talpukra, hanem lábfejük élére lépnek.

És mondta, mondta, és aznap, amikor a fiú meg Sárkány baktattak hazafelé iskolatáskájukat lóbálva, ismételgették a hallottakat, hogy jól megjegyezve már felkészülten érkezzenek a Sziklás-hegység lábához.

Az indiánok később eltűntek a képzeletéből, ahogy Sárkány Laci is, amikor negyvennégy őszén az apját meg a nagyanyját, a vári vendéglősnét az üzletben hagyva, az anyjával meg a húgaival Sopron megyébe mentek a front elől. Amikor negyvenötben visszatértek, a magasföldszintes házat félig romokban találta, az udvar meg az istálló üres volt, csak az egyik stráfszekér hevert féloldalára dőlve a törmelékek között. A muraközieket alighanem elrekvirálták a németek, ágyút vagy bedöglött páncélautót vontatni, s meglehet Budán végezték az éhező vári lakosok zsákmányaiként.

De az indiánról hallott. Negyvenkilencben, amikor megindultak a koncepciós perek és sorra a letartóztatások, őt is amerikai kémnek tartották a kapcsolatai miatt. Az államvédelmi hatóság elkobozta rojtos bőrnadrágját és ingét, mokaszinját és békepipáját meg tomahawkját, könyve kéziratát mint bűnjeleket, és internálták.

Akkor már egy éve nem volt meg a vendéglő a pestkörnyéki házukban éltek. Rossz volt az az év. Az apja minden pénzét a nővére fatelepébe fektette, a fiú is egész nyáron ott segített, hol az irodában fogadta a vevőket, hol a megérkezett ölfaszállítmányok kirakodását segítette a mellékvágányra tolatott vagonból. Véget értek az iskolás évei, és még nem tudta, mihez kezdjen. Steinbeck regényét olvasta, meg Csehov drámáit. Már nem írt verseket, mert rájött, hogy a költészet nem elbeszélés. A költészet a kifejezhetetlenség kifejezése. Tetszett neki az Érik a gyümölcs, és azon a nyáron néha olyannak érezte az életét, mint a rozzant Fordon utazó, munkát kereső farmercsalád. A fatelep is olyan volt kissé, mint valamiféle salinasi farm a háborúból megmaradt egyszem lóval, amit zab helyett száraz kukoricakóróval etettek. De azért húzott szegény jószág. Ha a fiú befogta a gumirádlis kocsiba, amin szenet meg tűifát szállított a kertes házak valamelyikébe, gyakran gondolta, hogy ő is, mint a Joad család, reményekkel tele vágyakozik az ígéret földjére. A helyzet ugyan nem volt bíztató, de esténként, ha kint ült vacsora után a kertjükben, mint egy magányos indián, s várta, hogy belepje a sötét, hitte, hogy nem lesz mindig így.

De még nem tudta, hogyan.

Hómunkások

Némely hajnali csendben a fiú hólapátok karcos zajára ébredt, s tudta, mire felkel, fehér lesz a város. Negyven februárjában erős volt a tél, naphosszat hullott a hó, s ha viharosan támadt, hótorlaszok gyűltek a huzatos sarkokon. Más teleken alig esett, aztán jöttek megint a keményebb idők, a negyvenkettes év vége is erős fagyokat hozott, különösen a keleti fronton harcoló katonáknak. Az újságok az orosz télről írtak, az Odeonban, a filmek előtti híradókban láthatta is a végtelen fehér mezőkön a dermesztő fagyban helytálló csapatokat.

De a városban csendet hozott a hó, az utak, a járdák puha paplanba burkolództak, s a patyolattakaró elnyelte a zajokat. Némák voltak a léptek, némán gördültek a stráfszekerek kerekei, hangtalan gurultak a taxik, a hangok enyhén visszhangoztak, a hómunkások széles falapátjai is né-

mán túrták az út kétfelére, buckákba a havat. Csak a köhögésük hallatszott ki a hóesésből, meg egy-két kurta kiáltás. Szép volt az utca a reggeli hóhullásban, csak délfelé kezdett folt esni rajta, amikor a járművek szét-taposták, s olvadásába az utak piszka vegyült, s fröccsent a hódombocskákra a járdaszélre. Alkonyat felé azonban erősödött a hideg, s éjjel a fagy jéggé dermesztette az aszfaltra tapadt havat, ezt kotorták fémlapátjaikkal a járdákon a sebtiben toborzott hómunkások.

A fiú leginkább az alkonyt szerette a telekben. Délutánonként visszament az iskolába, az udvart mindig fellocsolta a pedellus, a néptelen épületben csak az udvar fölött égett a lámpa, a megcsillanó jégen már ott korcsolyáztak a fiúk a magukkal hívott lányokkal. Ő Vicát várta. A gimnáziumba csak fiúk jártak, az ismeretségek máshonnan származtak. Vica egy közeli kereskedelmibe járt az apácákhoz, a fehér galambszárny fejfedős Irgalmasokhoz, évzáró bálra hozta el a bátyja a tavaszon. Nyáron verset írt hozzá, de nem küldte el. A karácsonyi szünetben futottak össze megint, a jégen. A bátyjával érkezett. Egy darabig hármasban voltak, aztán Vica jött egyedül is. A fiú, amire felcsatolta magasszárú cipőjére a korcsolyát a tornaöltözőben, Vica már ott volt. Átlósban fogták egymás kezét, úgy siklottak körbe, néha egészen egymáshoz érve. Vica alacsonyabb volt nála, a haját kibontva viselte, a szálakat a fiú arcába fújta szél, de ez jó volt, s jó volt érezni a lány kezének melegét a tenyerében. Keveset beszéltek, többet ért egy pillantás vagy mosoly, s jó volt egy-egy ügyetlenebb siklásnál átölelni. Hét óra körül aztán lecsatolták a korcsolyáikat, mindig furcsa volt anélkül járni, összekapaszkodva mentek ki a kapun. Haza kisére. Át kellett vágni egy kis téren, a sötétben minden lépésnél arra gondolt, hogy most, most, most szembe fordul vele és megcsókolja, s lehet, hogy Vica várta is, de elgyávult, s mire elszánta magát, kiértek a világos útra.

Este mindig még bement a vendéglőbe, a csípős friss levegő után megcsapta a füst meg a bagó- és sörszag, a terem zsivaja, de ez arra jó volt, hogy ne legyen rossz kedve a lány hiánya miatt. Akkoriban verseket írt. Nem ment könnyen, keresni kellett a rímeket. Adyt olvasott, és a versek leginkább Ady utánzatok lettek, adys szerelemi sorok Lédához. Ady hatott rá szerelmi vágyódásaiban, és nem Petőfi vagy más. Ady. A szenvedély, ami ő még nem tudott igazán megélni.

De írt a télről is. A havas télről. A havas téli utcákról, terekről. Ha egyedül kószált, a téli utca fogta meg. Hatkor már esti sötét volt, a kirakatokból ferdén hullottak a járdára a fények, a gázlámpák gyér fényköreiben csillámlottak a hópelyhek, s megültek a tér fáinak fekete ágain. Ezt szerette volna megragadni. Szép, dallamos sorokban. Egy vers a télről. Vagy talán képekbe menteni. Otthon bevonult a szokott sarkába, ahol a könyveit is

bújta, elővette a temperakészletet, rajzlapot, ecsetet, hogy megfesse a telet. A tél kékes fényeit, csendjét. Valahogy a hangokat is. Meg a hó elnyelte zajokat. Utcai lámpák imbolygó fényét. A sötétet. A fehér havat. A részleteket meg az egészet, egyszerre az egészet, úgy, hogy éljen. Rajzolt és festett, és ez éppen olyan izgalommal töltötte el, mint a keringőzés a jégen Vicával. S ha közben egy szonett is született, ha a szavakkal sikerült valami olyat elérni, mint amilyen az élet, akkor jó volt az éjszakája.

A fiam jól rajzol – mondta az apja Bauer úrnak. – Na, hát akkor nézzük! – mondta a festő. Megmutatta neki Baden Powell búr kalapos, ceruzával rajzolt portréját. Meg volt egy szénrajza is, asztalra borulva alvó parasztról. És a téli utca temperával. Bauer úr vizsgálódva nézte a képeket. Hümmögött. Ez bosszantotta, hogy hümmög. Máris bánta, hogy megmutatta. – Hát, igen – szólt sokára Bauer úr. – A gyerekek általában ebben a korban…. ezt még nem lehet tudni…

Ez nem hiányzott. Nem azért rajzolt meg festett, hogy elbírálják. Hogy Bauer úr hümmögjön. De nem keserítette el. Jól tudta ő, hogy ez még csak a kezdet. Egészen biztosan érezte, hogy majd meg fogja csinálni jobban is. Meg tudja írni szonettben Vica hajának illatát, a siklást a jégen, ahogy szembe vág a szél, és megtalálja az igazi színeket a pesti utca havas teléről.

Sokszor késő éjszakáig festett vagy készített finom vonalú rajzokat. A Barcsay utcai papírkerekedésben fekete tust vásárolt, s hozzá vékony, hegyes tollakat. Teltek a Rigler-féle rajzlapok. Tempera, tus, akvarellel színezett tus, tájak, emberek, házak… Nyarak emlékei, dús lombok, sárga mezők, vagy az ősz rozsda színei, s a tájban figurák. Csak akkor sietett befejezni, ha meghallotta az udvarról a lépteket, apjáék jöttek az üzletből záróra után. Az apjának tetszettek a képek, (*de azért tanulj is!...)* az anyja meglátta benne a maga lánykori próbálkozásait, a szekrény aljában, a régi iratok, levelek között heverő vázlatfüzetében még őrizte rajzait virágokról, madarakról. Az éjszakázást valóban a tanulás bánta, de a fiúban élt valami furcsa elszánás és titkolt gőg, hogy mindent tudni fog anélkül is, hogy örökké megfeleljen az iskolában.

Az anyja rajzait szerette. Elképzelte, ahogy reggelente sietett le a Várból a Krisztinába, elképzelte milyen lehetett diáknak, milyen tizenöt évesen rövidre vágott barna hajával, milyen, amikor a vázlatfüzet fölé hajolva rajzolta a virágok szirmait. Sokszor nézegette a lánykori fényképét, az Országház utcai ház udvarán a húgával karonfogva álltak a lencsébe nevetve, két sudár teremtés, az anyját nagyon szépnek látta, szolid, de rajongó tekintetű szépségnek, csinos arcú, vonzó nőnek. Esténként, záróra után fáradtan is szépnek találta, de már nem az a budai lány

volt, aki még gondtalanul nevetett ott a nyári délutánban, a százéves szőlőtőke indáival átfont lugas alatt.

Vicának Munkácsy Mihályról mesélt, amint bandukoltak az esti havazásban. Csörrentek a bőrszíjjal vállra akasztott korcsolyák, s ő szenvedélyesen magyarázta, hogy a tanulatlan asztalos inasban már ott volt gyerekkorában a festő, és bármi történhetett volna, a tehetségével akkor is mindenen áttörve eljutott volna a nagy alkotásokig. Biztosan tudta, hogy eljut odáig, mondta, az a kis inas már biztosan tudta… A lány némán hallgatta amint valamilyen képről is beszélt, ami nem a legnagyobb műve, de mintha ott lenne az ember a pusztán abban a port felkavaró viharban. Ez a legfontosabb, magyarázta, hogy olyan legyen, mintha ott lennél, ott lennél a képben, a versben, mintha… – Elhallgatott, mert Vica hirtelen az útra mutatott. – Nézd, mennyi hómunkás!

A lány hiába várta, a fiú nem szólt többé.

A hóesés függönye mögött vonult a szürke csapat, lapátolták, tolták maguk előtt a havat, utat kotorva az autóknak. Néma mozgás volt, a hó némaságába vesző mozgás.

A Vilma királyné út gesztenyefái

Őszi délutánokon, amikor a fiú még kisiskolás volt, szép időben a nagyanyja kivitte a Városligetbe. Akkor már két éve, a férje halála óta náluk élt, segített az üzletben, esténként ő ült a kasszában. Hetényi úr, a kellemes modorú kalaposmester, ha távozáskor fizetett, mindig megejtett néhány bókot, és a még ötvenöt évesen is csinos özvegy ezt kedves mosollyal meg is köszönte. Tudta, hogyan kell bánni a vendégekkel, hiszen nevelőanyja tabáni üzletében nőtt fel, családiasság fogadta ott is a betérőket, s itt, a vejénél is ugyanazt a hangulatot találta. Ahogy annak idején a Rusz mamától nászajándékban kapott Országház utcai vendéglőjük is meghitt helye lett sok vári iparosnak, a hadügyből meg a belügyből és a pénzügyből náluk sörözgető hivatalnoknak. A fiú szerette ezeket a sétákat, elmentek a Lövölde térig, ahol legtöbbször az Üdvhadsereg piros parolis, fekete posztó egyenruhás zenészeivel találkoztak, egyikük perselyt rázott a járókelők között, és a nagymama mindig bele is ejtett egy fémpénzt, *a szegényeknek* mondta. A fiú furcsállotta, hogy hadseregnek nevezik a kis csapatot, de legkevésbé azt nem értette, milyen üdvnek a katonái, talán nem is magyarok, gondolta. Aztán ott volt a Király utca sarkán az újságos a buldogjával. A tömzsi kis kutyán skót kockás mellényke volt, és az agyara között kurta angol pipát tartott. Ült az újságos standja

mellett, kidüllesztett szemmel. Tömpe orrával öreg lordra hasonlított abból a Dickens könyvből, amit karácsonyra kapott.

A Lövölde térről már tudta, hogy miről nevezték el, mert Szennyes úr a törzsasztalnál szerette magyarázni a festőnek, hogy a nevek honnan erednek, így hát a fiú is gondolta, hogy mindennek van magyarázata, s ezeken a sétáikon mindig kérdezgette a nagyanyját, mert az elég sokat tudott a régi világról. Tudott az omnibuszról, arról, hogy lánykorában a Tabánban még a Dunáról hordták lajtokban az ivóvizet, a királyról is tudott mesélni, akit ott koronáztak a Várban a nagy háború közepén, és hát azt is tudta, hogy a férfiaknak időnként kötelező volt lőgyakorlatra járni, s ezért építettek lövöldéket, ahogy azon a téren is. A fiú mindig nagyon figyelt, és esténként, amikor elcsendesült körülötte az élet, mindent felidézett, történeteket talált ki hozzájuk, amik álmában tovább szövődtek.

A térről rátértek a Fasorra. A Fasor olyan volt, mint az Andrássy út, csak csendesebb és sokkal szebb. Itt ugyan nem voltak olyan nagy paloták, de a gesztenyefák alatti sétaútról, a zölddel benőtt előkertek mögött pompás villákban lehetett gyönyörködni. Gazdagok laktak itt a magas, díszes, kovácsoltvas kerítések mögött, csillogó autómobilok álltak a járdák mellett. Nyáron dús lombok árnyékolták az utat, de ősszel a lehullott, szép rajzolatú levelek meg a megbarnult burkukból szétgurult vadgesztenyék között jártak.

Később, kamaszkorában, amikor tanulás helyett éjszakákig festett temperával a kisebb-nagyobb rajzlapokra, az ősz rozsdabarna, élénk sárga, vöröses színeiben ezek a fasori séták is ott voltak, ahogy minden, ami a gyerek figyelő tekintetének viaszlemezére rákarcolódott.

A nagymama arra is emlékezett, hogy a nagy összeomlás után a szegények gyerekeit Vilma, holland királyné befogadta, boldog nyarat teremtve nekik a tengerparton, s hálából kapta a fasor a királyné nevét. A fiú fényes gesztenyékkel rakta tele a zsebét, otthon gyufaszálakkal figurákat eszkábált belőlük. De a Liget szélén parázson sült szelíd maróni is került a zsebébe, kis fehér stanicliban. Jó volt ujjainak a meleg a hűs délutánban.

A Ligetben a tó helyén a jégpályát már megnyitották, a himbálódzó ívlámpát alatt az elkerített négyszögben műkorcsolyázók forogtak, körül meg anyjukkal vagy nevelőnőjükkel csetlettek-botlottak kötött sapkás gyerekek a bravúrosan sikló felnőttek között, az arany-ezüst keringő messzire hangzó dallamára.

Aztán ott volt a vurstli. Érdekes volt a sárkányvasút meg dodzsem, de legérdekesebb a Liliputi Színház. Befizettek az előadásra, nézték a kis emberkék játékát, furcsák voltak felnőtt arcukkal és apró termetükkel, a

nők a rúzsos ajkukkal, némely férfi meg bajusszal. Vígjátékot adtak, de nem a szöveget figyelte, hanem azt, ahogy rövid lábukkal táncoltak, izmos, rövid karral átfogták egymás vállát, mint az igazi operettben. A vurstliban mindig nagy tömeg volt, a kikiáltók harsogása keveredett a céllövöldék puskapukkanásaival meg a ringlispílek verklimuzsikáival, a cirkusz felől a vadállatok bőgését meg az istállók szagát hozta az esti szél, a sóhajok hídja előtt kamaszok és fiatalemberek lesték nagy hahotázással, hogy a visítozó lányok szoknyáját hogyan lebbenti fel a léghuzat.

A nagyanyja hazafelé perecet vett, és a múzeum mögötti sétaúton az OMTK kocka alakú kocsijánál kakaót. A kocsi lecsapott hátsó ajtajánál fehér köpenyes asszonyság árulta a kis, tömzsi üvegeket, a tetőjüket fedő lapon lyuk volt a szívószálnak. A fiú briós kért a kakaóhoz. Ha meg másfelé mentek vissza a fasorba, a Vilma Királyné útról a Lövölde térre érve átvágtak a Király utcába, volt ott egy kis cukrászda, oda betértek egy-két mignonra. A nagyanyja szeretett nassolni. *Nem kell megmondani otthon...*

A pipás buldog addigra már nem volt ott, de szemben, a 10-es villamos megállójában az újságos az esti lap szenzációit harsogta: V*itéz nagybányai Horthy Miklós a magyar csapatok élén bevonult a visszacsatolt Komáromba.... Itt az Esti Újság... Klement Gotwald Moszkvába emigrált... Az Újság, az esti Újság...Horthy Miklós kormányzó a magyar csapatok élén...*

A villamos sikongva rákanyarodott a Király utcára, csörömpölt, s a zaj elnyomta a szenzációs híreket.

Mire hazaértek, a vendéglőben már indul az esti forgalom. Vasák úr a pultnál itta a fröccséét, aztán merev bal lábával kaszálva a kártyások törzsasztalához sétált. Kicsit kibicelt, megvárta, hogy Peróczi úr befejezze a partit. – Mágá mégis csak tudhát válámit, hiszen kátoná. – Nem vagyok én katona, csak egy tartalékos géhás főtörzs. – De mégis... Csak többet tudhát mint én. Lesz háború?

Miért lenne? – nézett fel az új leosztásból Peróczi úr. A fiú ott állt a közelben, hallotta. – Mért lenne háború? – Vasák úr hümmögött. – Nem tetszik nekem ez a sok tárgyálgátás, rendezgetés... – Indult a parti, Peróczi úr kicsapot egy lapot és azt mondta: – Béke van, Vasák úr, béke...